

(33)

Adam Bednarski (1869–1941) – profesor okulistyki we Lwowie

Adam Bednarski (1869–1941) – professor of ophthalmology in Lviv

Andrzej Grzybowski^{1,2}, Mateusz Paluch¹, Tomasz Kazało³

¹ Oddział Okulistyczny Wielospecjalistycznego Szpitala Miejskiego w Poznaniu
Ordynator: dr hab. n. med. Andrzej Grzybowski, prof. nadzw.

² Katedra Okulistyki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
Kierownik: dr hab. n. med. Andrzej Grzybowski, prof. nadzw.

³ Oddział Okulistyczny Wojewódzkiego Szpitala Zespołonego w Lesznie
Ordynator: lek. med. Krystyna Frykowska

Streszczenie:

Adam Bednarski (1869–1941). Wybitny polski okulista, uczeń profesora Wiktora Bolesława Wicherkiewicza. Profesor zwyczajny i kierownik Kliniki Okulistycznej we Lwowie. Autor około 50 prac z zakresu okulistyki i historii medycyny, publikowanych w językach polskim, niemieckim, francuskim. Stworzył pierwsze opracowanie poświęcone historii okulistyki polskiej w okresie od XIII do XVIII wieku. Zajmował się również historią ziołolecznictwa; na podstawie analizy dawnych zielników przedstawił metody leczenia i środki lecznicze stosowane w wiekach XVI i XVII. Opisał historię powstania okularów. Kilka prac poświęcił zagadnieniom ciał obcych wewnątrzgałkowych i ich usuwaniu na przełomie wieków XIX i XX. Opisał przypadek zaniku girlandowatego naczyniówki i siatkówki, który traktowany był jako jeden z pierwszych tego typu opisów na świecie. Tematem pozostałych prac były zmiany naczyniowe siatkówki, patologie soczewki i oczodołu, neurookulistyka oraz przyczyny ślepoty u dzieci.

Słowa kluczowe:

Adam Bednarski, Uniwersytet Medyczny we Lwowie, historia okulistyki.

Summary:

Adam Bednarski (1869–1941). Prominent Polish ophthalmologist, a student of professor Wiktor Bolesław Wicherkiewicz. A professor and the head of the department of ophthalmology in Lviv. The author of about 50 works in ophthalmology and the history of medicine, published in Polish, German, and French. He prepared the first study of the history of Polish ophthalmology from the 13th to the 18th century. He also studied the history of the use of herbs in medicine; on the basis of the old herbaria he described the herbal treatment and remedies in the 16th and 17th centuries. He also described the origin and the development of eyeglasses. He published several papers on intraocular foreign bodies and their removal. He described the case of gyrate atrophy of the choroid and the retina, which was one of the first such descriptions in the world. He also wrote several works on the vascular pathologies of the retina, pathologies of the lens and the orbit, neuroophthalmology and children's blindness.

Key words:

Adam Bednarski, Medical University in Lvov, history of ophthalmology.

Ryc. 1. Profesor Adam Bednarski (1869–1941).
Fig. 1. Professor Adam Bednarski (1869–1941).

Adam Bednarski urodził się 3 listopada 1869 roku w Podgórzu (obecnie dzielnica Krakowa) jako syn Wojciecha Bednarskiego (1841–1914) i Julii Adamskiej. Wojciech Bednarski był zasłużonym pedagogiem, społecznikiem i założycielem Parku im. Wojciecha Bednarskiego w Krakowie. Adam Bednarski w 1894 roku ukończył studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie i otrzymał dyplom doktora wszechnauk lekarskich. Następnie rozpoczął pracę w szpitalu św. Łazarza w Krakowie. Początkowo praktykował na oddziałach chirurgicznym i położniczo-ginekologicznym (1). Podstawy wiedzy okulistycznej zdobywał w Poznaniu w latach 1895–1896 w Zakładzie Leczniczym dla Ubogich Chorych na Oczy. W okresie od 1896 do 1898 roku pracował w Krakowie na stanowisku asystenta Uniwersyteckiej Kliniki Okulistycznej. W obu tych miejscach uczył się i pracował pod kierunkiem profesora Wiktora Bolesława Wicherkiewicza (2). Stopień doktora habilitowanego uzyskał we Lwowie w 1902 roku na podstawie rozprawy „O przyczynach powstawania krótkiego wzroku” u profesora Emanuela Macheka. W 1909 roku otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. Od 1904 roku prowadził Oddział

Oczny w Szpitalu dla Dzieci im. św. Zofii. W 1908 roku został redaktorem naczelnym Lwowskiego Tygodnika Lekarskiego, a w latach 1911–1912 był członkiem komitetu redakcyjnego tego czasopisma. Był również współpracownikiem czasopisma „Postęp Okulistyczny” (3). Należał do założycieli i aktywnych członków Towarzystwa Lekarskiego Lwowskiego – przez jedną kadencję od 1908 roku pełnił funkcję skarbnika, a pięć lat później został jego prezesem. Funkcję dziekana Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie pełnił od 1921 roku. W 1922 roku uzyskał tytuł profesora zwyczajnego i objął stanowisko kierownika Kliniki Okulistycznej. W czasach, kiedy kierował kliniką, współpracownicy darzyli go wielkim szacunkiem, podziwiali jego delikatność, skromność, a także ogromną wiedzę. Dużo czasu spędzał na sali operacyjnej – wykonywał zabiegi i uczył trudnej sztuki chirurgii oka (4). Ożenił się dopiero w 1921 roku z Marią Przecławą Ciecimirską (1878–1974). Małżeństwo to było szczęśliwe, acz bezdziejne (5). Zmarł 11 kwietnia 1941 roku we Lwowie w czasie pierwszej okupacji sowieckiej (6). W tym dniu jak zwykle przyjechał rano do kliniki, ale nie mógł samodzielnie wysiąść z dorożki, asystenci zanieśli go do gabinetu – tam zmarł (4).

W 1938 roku pracę pod kierunkiem Adama Bednarskiego rozpoczął wybitny polski okulista – profesor Tadeusz Krwawicz (1910–1988) – początkowo nie był zdecydowany, jaką specjalność wybrać, po kilku miesiącach pracy w lwowskiej klinice nieodwołalnie wybrał okulistikę, której pozostał wierny do końca życia (4, 5).

Adam Bednarski opublikował ponad 50 prac z zakresu okulistyki i historii medycyny w językach polskim, niemieckim oraz francuskim.

Na szczególną uwagę zasługuje opracowanie poświęcone historii polskiej okulistyki w okresie od XIII do XVIII wieku (7). Było to pierwsze i przez długi czas jedyne opracowanie historyczne nt. polskiej okulistyki (8). Warto wspomnieć, że następne opracowania na ten temat ukazały się dopiero w 1948 roku (9, 10), a dzieło poświęcone całej dotychczasowej historii okulistyki pojawiło się w 1972 roku (4). We wstępie autor zwrócił uwagę, że brakuje publikacji, które dotyczyłyby rozwoju okulistyki w tamtym okresie. Wieki XII i XIII to czasy, w których w Polsce powstawały pierwsze szpitale. Za pionierów okulistyki Adam Bednarski uważał Witelona – żyjącego w XIII wieku najbardziej znanego średniowiecznego uczonego pochodzącego z Polski, autora monumentalnego dzieła o optyce, w którym opisał oko, mechanizm powstawania obrazu w oku, a także procesy związane z widzeniem obuocznym, oraz Mikołaja z Polski – lekarza, który zajmował się chorobami oczu. W wiekach XIV i XV okulistyka rozwijała się głównie na dworze królewskim. Pierwsze książki lekarskie drukowane w języku polskim ukazały się w XVI wieku, dominowały wśród nich zielniki, które zwane były też herbarzami (łac. herba – zioło). Wgłębiając się w treść zielników z XVI wieku, Bednarski zauważył, że zawierały one wiele odniesień do chorób okulistycznych. Analizował je jako źródło XVI-wiecznej wiedzy o diagnozowaniu i leczeniu chorób oczu. Równoległe do zielników tworzone dzieła lekarskie zawierające informacje o anatomii, optyce oraz patologii oka. Do autorów tych dzieł zaliczali się Andrzej z Kobylina oraz Szymon z Łowicza. W wiekach XVI i XVII okulistyka polska była pod dużym wpływem medycyny włoskiej. Jeden z profesorów Akademii Padew-

skiej – Jan Chrzyciel Montanus – uważany był za nauczyciela wielu polskich okulistów. Według Adama Bednarskiego w XVIII wieku pojawiło się w Polsce wielu wędrujących okulistów. Do najbardziej znanych należeli John Taylor, Michał Broggio, Jan Chrzyciel Cassata, Teodor Tomasz Weihardt, Weltz i Tadini. Warto dodać, że John Taylor kojarzony był z nieudaną operacją usunięcia zaćmy u Jana Sebastiana Bacha. Operacja, niestety, doprowadziła do ślepoty, a niektóre źródła dopatrywały się w niej nawet przyczyny śmierci kompozytora. Taylor jako jeden z pierwszych opisał stożek rogówki, był też autorem pierwszego opublikowanego schematu skrzyżowania nerwu wzrokowego (11). Tadini przebywając w Polsce, planował wszczep szklanej kuli w miejsce soczewki podczas operacji usunięcia zaćmy (12). Na rynku usług medycznych pojawiło się wówczas wielu szarlatanów. Bednarski uważał, że XVIII wiek – pomimo dynamicznego rozwoju okulistyki w Europie, gdzie wykonywano wtedy pierwsze irydektomie i dokonano znaczącej modyfikacji operacji usunięcia zaćmy – w Polsce był czasem stagnacji.

Ryc. 2. „Historia okulistyki w Polsce w wieku XII–XVIII” – strona tytułowa.

Fig. 2. “History of eyeglasses in Poland 15th century – 18th century” – front page.

W 1917 roku zostało opublikowane opracowanie dotyczące metod leczenia i środków leczniczych stosowanych w wiekach XVI i XVII (13). Bednarski zdobył niezbędne informacje poprzez analizę zielników Stefana Falimirza, Hieronima Spiczyńskiego, Marcina Siennika, Marcina z Urzędowa oraz Szymona Syreniusa. W pracy poruszony został problem jaglicy i jej leczenia. Polską okulistikę XVI wieku autor określił jako rozwojową, w swoich osiągnięciach i metodach leczenia zbliżoną do światowej.

Bednarski przedstawił historię korekcji wad wzroku w opracowaniu z 1927 roku (14).

Okulary pojawiły się w drugiej połowie XIII wieku w północnych Włoszech. Wynalazek druku spowodował ich upowszechnienie. Pierwsza wzmianka o okularach w Polsce pochodzi z 1485 roku. Informacja ta znalazła się w krakowskim inwentarzu rzeczy należących do Waltera de Sancto Gallo (15). W Polsce po raz pierwszy okulary, a właściwie osobę w okularach, pokazano w 1518 roku. Drzeworyt odzwierciedlał fragment dzieła muzycznego *Opusculum musice* Sebastiana z Felsztyna

Ryc. 3. „Okulistyka ziołopisów polskich w XVI wieku i na początku XVII wieku” – strona tytułowa.

Fig. 3. “Ophthalmic Polish herbs description 16th century – and the beginning of 17th century” – front page.

Ryc. 4. „Historja okularów w Polsce. Wiek XV–XVIII” – strona tytułowa.

Fig. 4. “History of eyeglasses in Poland 15th century – 18th century” – front page.

(Felstinensis), wydawanego w Krakowie w latach 1518–1534. Tym samym drzeworytem opatrzone było dzieło Stefana Monetariusza o tytule *Epithoma utriusque musicae*, drukowane w oficynach Floriana Unglera w Krakowie w 1518 roku (14).

Pozostałe prace Adama Bednarskiego poświęcone historii okulistyki to: „Ile mieliśmy Zjazdów Okulistycznych” – opublikowana w 1932 roku, „O Witelonie” – opublikowana w 1935 roku, oraz „O dawnych okularach” – wydana w 1937 roku (8). 14 listopada 1930 roku na uroczystym posiedzeniu Lwowskiego Towarzystwa Okulistycznego Bednarski wygłosił pracę pt. *Pogląd na działalność kliniki okulistycznej Prof. Macheka*, w której szczegółowo opisał zakres działalności leczniczej, naukowej i dydaktycznej lwowskiej kliniki oraz ogromny wkład pracy, jaki profesor Machek wniósł w jej rozwój (16).

Ryc. 5. Wizerunek średniowiecznych okularów na drzeworycie z 1518 roku z dzieła *Opusculum musicae* Sebastiana z Felsztyna (Felstinensis).

Fig. 5. Medieval glasses on xylograph from 1518 from *Opusculum musicae* by Sebastian z Felsztyna (Felstinensis).

Zagadnieniu ciał obcych wewnątrzgałkowych i ich usuwaniu Adam Bednarski poświęcił kilka prac opublikowanych na przełomie wieków XIX i XX. W pierwszym z artykułów dokładnie opisuje budowę sideroskopu Asusa i zasadę jego działania (17). Było to urządzenie, które składało się z delikatnej i czułej igły magnetycznej zawieszanej na nitce umieszczonej w drewnianej szkatułce z dwoma szklanymi ścianami. Sideroskop ustawiony na oku chorego, w którym tkwiło magnetyczne ciało obce, poprzez zmianę pozycji igły i obserwację jej wychylenia pozwalał potwierdzić obecność ciała obcego i określić jego położenie. W przypadkach małych ciał obcych czułość sideroskopu poprawiało wcześniejsze namagnesowanie ciała obcego magneselem Hirschberga. W dalszej części pracy autor opisał pięć przypadków pacjentów, u których stwierdzono obecność ciał obcych wewnątrzgałkowych – badanie sideroskopem pozwoliło postawić diagnozę i zakwalifikować ich do operacji usunięcia ciała obcego elektromagnesem. W pracy z 1900 roku autor obszernie opisał dostępne w owym czasie elektromagnesy, kładąc duży nacisk na korzyści płynące z dokładnego zlokalizowania ciała obcego za pomocą sideroskopu Asmusa (18). Ponadto podkreślił wagę roli promieni Roentgena w lokalizacji metalicznych ciał obcych. Jak wiadomo Roentgen odkrył promieniowanie rentgenowskie w 1895 roku, a w 1896 roku ukazało się w Polsce 15 artykułów naukowych na temat stosowania promieni rentgenowskich (RTG). Chociaż pierwsza publikacja nt. zastosowania promieni jonizujących do wykrywania ciał obcych w okulistyce pochodzi od Gałęzowskiego, polskiego okulisty na stałe mieszkającego w Paryżu (19, 20), prace Bednarskiego mają w tym zakresie znaczenie pionierskie.

Druga część pracy została poświęcona zarówno skutkom świeżych urazów, jak i powikłaniom będącym wynikiem długotrwałej obecności metalicznego ciała obcego wewnątrz gałki ocznej (21). Ponadto opisał on w niej ówczesne metody postępowania zarówno w przypadkach świeżych urazów z obecno-

ścią metalicznego ciała obcego, jak i w przypadkach długotrwałej obecności ciała obcego wewnątrz gałki ocznej. Przy okazji prezentacji pracy w 1900 roku, podczas zjazdu lekarzy, przedstawił cztery przypadki własnych pacjentów z powikłaniami spowodowanymi długotrwałą obecnością metalicznego ciała obcego wewnątrz gałki ocznej.

W 1889 roku w „Przeglądzie Lekarskim” ukazał się artykuł pt. *O przypadku zaniku okrężnego naczyniówki i siatkówki (atrophia gyrata chorioideae et retinae) z miażdżycą (sclerosis) naczyniówki* (22). Dokładna analiza przebiegu schorzenia, zmian chorobowych naczyniówki i siatkówki w obrazie wziernikowym oraz próba określenia patomechanizmu zasługują na szczególną uwagę. Opisany przez Bednarskiego przypadek zaniku girlandowatego naczyniówki i siatkówki był jednym z pierwszych tego typu opisów na świecie. Obecnie uznaje się, że opis Bednarskiego był siódmym opisem przypadku w historii (23). Praca została przetłumaczona na kilka języków, a wnioski z niej płynące rozpowszechnione poza granicami Polski. Oprócz etiopatogenezy schorzenia i obrazu klinicznego w pracy zostały zawarte istotne informacje dotyczące historii tej jednostki chorobowej. Kontynuacją pracy było przedstawienie dwóch kolejnych przypadków – publikacja z 1900 roku (24).

Tematami pozostałych prac Bednarskiego były: zmiany naczyniowe siatkówki, patologie soczewki i oczodołu, neurookulistyka oraz przyczyny ślepoty u dzieci (1).

Prace Adama Bednarskiego były bardzo cenione nie tylko w środowisku polskich okulistów, zyskiwały międzynarodowe uznanie. Przykładem może być obszerna publikacja na temat zespołu Laurence’a-Moona-Biedla (25), jej autorzy powołali się na badania Bednarskiego.

Podziękowanie

Autorzy dziękują prof. dr. hab. med. Lechowi Bieganowskiemu z Torunia za pomoc w opracowaniu artykułu i cenne sugestie.

Piśmiennictwo:

- Hahn W.: *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego (1898/9–1909/10)*. Nakładem Senatu Akademickiego C.K. Uniwersytetu Lwowskiego, Lwów 1912, 443–444.
- Orłowski W.: *W 90-lecie wielkopolskiego szpitalnictwa okulistyckiego*. Klin. Oczna 1967; 37: 283–290.
- Bojczuk H., Urbanek B., Podgórska-Klawe Z. red., *Słownik Biograficzny Polskich Nauk Medycznych XX Wieku*, Tom I, Zeszyt 3, Warszawa 1995: 13–14.
- Krwawicz T.: *Fragmety autobiografii*. Kwartalnik Historii Nauki i Techniki, 1986; 31(2): 275–314.
- Bednarski T.Z.: *Krakowskim szlakiem rodu Bednarskich*. Oficyna Wydawniczo-Drukarska Secesja, Kraków, 2007.
- Melanowski W.H.: *Dzieje Okulistyki*. PZWL, Warszawa 1972: 389.
- Bednarski A.: *Historia okulistyki w Polsce w wieku XIII–XVIII*, nakł. Towarzystwa Naukowego, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Lwów 1927, 1–116.
- Orłowski W.: *Polska histografia okulistycka*. Klin. Oczna 1981; 82(11): 553–555.
- Melanowski W.H.: *Rys dziejów okulistyki w Polsce*. Warszawskie Towarzystwo Naukowe, Warszawa 1948.
- Melanowski W.H.: *Dzieje Instytutu Oftalmicznego im. Edwarda ks. Lubomirskiego*. Warszawskie Towarzystwo Naukowe, Warszawa 1948.
- Grzybowski A.: *John Taylor and Johann Sebastian Bach – more information still needed*. Acta Ophthalmol. 2013; 91(3): 250.
- Prost M.: *Did the idea of intraocular lens implantation originate on Polish territory?* Klin. Oczna 1997; (9-10): 308.
- Bednarski A.: *Okulistyka ziotopisów polskich w XVI wieku i na początku XVII wieku*. Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej, Druk. Uniwersytetu Jagiellońskiego Lwów, Kraków 1917, 1–38.
- Bednarski A.: *Historia okularów w Polsce. Wiek XV – XVIII*. Archiwum Historji i Filozofji Medycyny oraz Historji nauk przyrodniczych, Poznań 1927; 6(1): 1–11.
- Ptaśnik J.: *Cracovia artificum*. T. 4. Kraków 1917; (901): 99–100.
- Kuhn A.: *Lwowskie Towarzystwo Lekarskie*. Polska Gazeta Lekarska 1931; 9: 1–7.
- Bednarski A.: *Kilka wypadków wykrycia ciał obcych stalowych lub żelaznych w oku za pomocą sideroskopu Asmusa z następowym wydobyciem tychże elektromagnesem Hirschberga*. Wiadomości z Kliniki Okulistycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1898: 57–69.
- Bednarski A.: *Ciała obce żelazne lub stalowe w gałce ocznej i technika ich wydobywania*. Przeg. Lek. 1900; 43: 621–623 i 1900; 44: 637–638.
- Gałęzowski K.: *O promieniach Roentgena w okulistyce i o zastosowaniu ich do wykrywania ciał obcych*. Przeg. Lek. 1897; 34: 191.
- Gałęzowski K.: *Des Rayons Roentgen en ophtalmologie et le leur emploi pour la decouvrer der corps etrangers dans l’oeil*. Recueillement d’Ophtalmologie 1897; (III): 68, 75.
- Bednarski A.: *Siderosis bulbi. Spostrzeżenia kliniczne i anatomiczne z przedstawieniem preparatów reakcji mikrochemicznej na żelazo*. Dziennik IX Zjazdu lekarzy i przyrodników polskich w Krakowie, Kraków 1900, 5, 171–172.
- Bednarski A.: *O przypadku zaniku okrężnego naczyniówki i siatkówki (atrophia gyrata chorioideae et retinae) z miażdżycą (sclerosis) naczyniówki*. Przeg. Lek. 1899; 47: 637–639.
- Grzybowski A.: *Polski dorobek naukowy XIX wieku w zakresie badań anatomii, fizjologii oraz patologii siatkówki*. Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Łódź 2010, 255.
- Bednarski A.: *Dalsze dwa przypadki zaniku okrężnego naczyniówki i siatkówki (atrophia gyrata chorioideae et retinae)*. Postęp Okul. 1900; 10: 389–393 i 1900; 11: 425–429.
- Gradey E., Clay E.: *Laurence-Biedl-Syndrome*. Trans. Am. Ophthalmol. 1931; 31: 274–288.

Praca wpłynęła do Redakcji 27.05.2013 r. (1456)
Zakwalifikowano do druku 12.06.2013 r.

Adres do korespondencji (Reprint requests to):
dr hab. n. med. Andrzej Grzybowski, prof. nadzw.
Oddział Okulistyczny Wielospecjalistycznego Szpitala
Miejskiego w Poznaniu
60-285 Poznań
ul. Szwajcarska 3
e-mail: ae.grzybowski@gmail.com